

Case studie

Tradisjon og utdanning

Foto: Kerstin Potthoff

Grunnleggende informasjon

Hovedinitiativtaker: Katharina Sparstad

Oppstart: 1996

Beliggenhet: Vang i Valdres, Norge

Nettsted: www.valdres.no/opplevelser/sparstadstolen-i-sanddalen-p614513

Involverte organisasjoner:

Bonde (Bønder)/budeier(r)

Totalt areal brukt til transhumans i ha:
1400 (7×2 km)

Eierskap til jorda som brukes til transhumans:

- Eget areal
- Allmenning

Hovedprodukter:

- Ost
- Smør
- Kjøtt
- Pels/skinn
- Landskap, inkludert biologisk mangfold
- Utdanning

Innledning

Seterbruket tar utgangspunkt i håndmelking og tradisjonell melkeforedling. Å ta vare på det biologiske mangfoldet og forvalte det tradisjonelle kulturlandskapet er en viktig og integrert del av driften. Setra er åpen for besøkende, og det er en viktig motivasjon for budeia å drive med formidling, særlig for skolebarn.

Situasjon før oppstart/endring/videreføring

Gården ble nedlagt i 1349 (svartedauden) og reetablert i løpet av 1600-tallet. I 1966 ble buskapen solgt, og gården ble kun brukt til sauebeite frem til 1996. Da flyttet Katharina Sparstad fra Oslo til Valdres, tok opp gårdsdriften og drev slektsgården i fire år. Deretter overlot hun gården til broren. Hennes lidenskap for husdyr (kyr og geiter) var en viktig drivkraft. Fjøsset på seteren måtte restaureres. Selet (bygget i 1867) var i god stand og inneholdt alt utstyr som trengtes til osteproduksjonen. Katharina Sparstad er utdannet innen naturvern. Hensyn til det biologiske mangfoldet er en integrert del av produksjons- og driftssystemet på setra.

Ost laget på stølen. Foto: Alexandra Kruse

Beskrivelse av bedriften

Landskapstyper

Setra ligger i en åpen U-formet fjelldal, 7 km lang og 2 km bred, på 1000 moh. Det betyr at setra ligger over den regionale tregrensen. Spredning av einer er en stor utfordring i dalen, men ved brenning og hogst hvert år reduseres bestanden langsomt.

Dyrearter/raser

Fire tradisjonelle vestlandsk fjordfe, ett telemarkfe og tre kalver beiter på setra. I tillegg beiter geiter og islandshester på setra.

Flyttemønstre

Katharina Sparstad og familien går til fots til setra med budskapet fra gården (450 moh.). Avstanden er 10 km, og buføringen tar vanligvis 2,5 timer. Seterperioden varer fra slutten av juni til midten av september.

Markeder/produktsalg

Tre dager i uken har budeia 'åpen kafé'. Katharina Sparstad er en del av et nettverk av seterbrukere som utveksler produkter for salg på markeder, for eksempel på Matstreif i Oslo og gjennom det regionale Valdresnettverket 'Heimat'. I tillegg selges bearbejdede kjøttprodukter direkte til hoteller og restauranter.

Utfordringer for å opprettholde driften

Mattilsynet har svært strenge regler for melking og foredling av melk på setra, noe som er en utfordring spesielt for de som bruker tradisjonelle produksjonsmetoder. Uenigheter med grunneiere som ikke driver med seterdrift kan også være en utfordring. Ikke minst er økonomien til seterbruket en utfordring.

Avgjørelser

Begrunnelse

Katharina Sparstad begynte med seterbruk og fortsatte med det av ulike grunner. Etiske hensyn og det å arbeide i nær kontakt med naturen og det som lever i den er grunnleggende. Katharina Sparstad tar hvert år imot skoleklasser fra steinerskoler i lavlandet i Sørøst-Norge. Dette pedagogiske aspektet ved hennes praksis er en viktig motivasjon for henne. I tillegg gjenoppretter hun det biologiske mangfoldet som en gang preget seterlandskapet.

Valg av dyreart/rase

Det er blanding av ulike typer husdyr, siden disse utfyller hverandre når det gjelder beite og annen påvirkning på beitemarkene (tråkk, osv.). Antall dyr reguleres av hvor mange dyr (melkekyr og geiter) en person kan melke for hånd.

Valg av produksjonssystemet

Da Katharina Sparstad begynte med seterdrift, var økologisk produksjon det eneste alternativet, siden motivasjonen i utgangspunktet var å vise at økologisk drift var mulig. Økologi, dyrenes velvære og det å tilby sunne og økologiske produkter er derfor avgjørende. I tillegg er historiene, som forteller om tradisjonelle og bærekraftige praksiser og som tilfører noe ekstra til de besøkendes opplevelser, et viktig motiv.

Diversifisering av virksomheten/inntekt

De nåværende inntektene er ikke tilstrekkelige for en heltidsjobb, så motivasjonen må være drevet av indre verdier. Ombygging av låven til et overnattingssted for besøkende er i gang for å supplere inntekten fra seterbruket.

Geitene på stølen og fjellandskapet. Foto: Kerstin Potthoff

Budeia og en gruppe besøkende. Foto: Csaba Centeri

Opplæring/ferdigheter for å etablere virksomheten

Katharina Sparstad er engasjert i flere nettverk, bla. Norsk gardsost, en svært aktiv organisasjon for småskala gårdsproduksjon av ost, og Norsk seterkultur, en nasjonal forening for seterkultur som arbeider for å fremme seterkultur og øke kunnskapen om den. I tillegg har Valdres et godt regionalt nettverk av 14 seterbrukere.

Veien videre

Katharina Sparstad ønsker å redusere tiden hun bruker på å generere eksterne inntekter, og heller bruke mer tid på seteren. Hun ønsker å fokusere mer på diversifisering av produkter, landskapsvern, tradisjoner, osv. I tillegg til å drive kafé og leie ut overnatting, noe hun allerede har begynt med, har hun planer om å produsere mer smør av melken fra setra. Smør er et produkt som er lett å selge til en god pris. Dessuten har hun planer om å bruke mer tid på kreativt håndverk, for eksempel keramikkproduksjon.

Sitat og anbefaling fra initiativtakeren

Den viktigste verdien av Katharina Sparstads seterdrift er kvaliteten på maten og livskvaliteten – både for mennesker og dyr. Den største utfordringen er å gjøre denne livsstilen forenlig med livet og alle kravene som følger med et moderne samfunn. Til alle som vil begynne med seterdrift, anbefaler hun følgende:

'Sørg for at du kan utvikle og ha gode rutiner for håndtering og veiledning av dyrene fra dag én. Ikke la dyrene ta styringen! Det vil spare deg for mye tid i årene som kommer.'